

Uluslararası Politikada Arktik Bölge

Emirhan Altunkaya, Galatasaray Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3244-2973

E-Posta: ealtunkaya@gsu.edu.tr

Arktik Bölgesi, tarihsel olarak dünyanın en az bilinen ve izole bölgelerinden biri olmasına rağmen, küresel ısınmanın etkisiyle birlikte özellikle son 20 yıl içerisinde jeopolitik ve jeostratejik önemini hızla artırmaktadır. Arktik Okyanusu'nda buzulların erimesiyle uluslararası ticaret açısından potansiyeli tartışılmaya başlanan deniz ticaret yolları, bölgenin keşfedilmeyi bekleyen ve ekonomik açıdan yüksek ilgi çeken petrol, gaz, mineral gibi doğal kaynakları, balıkçılık ve turizm gibi aktiviteler için giderek elverişli hale gelen Arktik deniz alanları ve bölgede hızlanan çevresel değişim ile bu değişimin küresel iklim değişikliğine etkileri, Arktik'i uluslararası politikanın yükselen bir odak noktası haline getirmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca bölgeye kıyaslı olan devletlerin değil, küresel güçlerin ve hatta 'Arktik dışı' aktörlerin de ilgisini çekmektedir. Özellikle enerji kaynaklarının keşfi ve ticaret rotalarının yeniden şekillenmesi, bölgenin ekonomik potansiyelini uluslararası tartışmaların merkezine yerleştirirken, çevresel değişimin sonuçları da insanlık için ortak bir kriz ve sorumluluk alanı yaratmaktadır. Bugün Arktik Bölgesi, uluslararası ilişkilerde çok katmanlı bir rekabet ve iş birliği arenası olarak kendini göstermekte; güvenlik politikalarından çevresel diplomasiye, ekonomik çıkarlar ile etik sorumluluklar arasında karmaşık bir denge arayışına sahne olmaktadır. Bu bağlamda, bölgenin dinamiklerini ve gelecekteki potansiyelini anlamak, yalnızca bölge ülkeleri için değil, küresel sistemde yer alan tüm aktörler için kritik bir öneme sahiptir. Nitekim, uluslararası ilişkiler disiplini ve genel olarak akademik çevrelerde de son yıllarda bölgeye yönelik ilgi hızla artmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'den bu alanda yapılan akademik çalışmaların sayısının ve niteliğinin artması, bölgeye dair farkındalığın yükseltilmesi ve Türkçe literatürün zenginleşmesi açısından son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Bu açılardan, Prof. Dr. Selçuk Duman tarafından kaleme alınan ve Nobel Yayınevi tarafından Ekim 2024'te yayımlanan *Uluslararası Politikada Arktik Bölgesi*¹, bölgenin giderek yükselen stratejik önemi düşünüldüğünde zamanlamasıyla dikkat çeken bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Kitap genel hatlarıyla Arktik Bölgesi'nin jeostratejik ve jeopolitik açıdan geçirdiği dönüşümü irdelemeyi ve bu dönüşümün uluslararası politikadaki yansımalarını tartışmayı hedefliyor. Bunu yaparken ise -kitabın tanımıyla Arktik Havzasın-

da yer alan ve almayan- birçok farklı ülkenin bölgeye yönelik girişimlerini ve yaklaşımlarını sırasıyla inceliyor. Böylelikle, bölgeye ilişkin literatürdeki temel tartışma noktalarını inceliyor ve Arktik Bölgesi'nin son yıllarda küresel siyasette ön plana çıkan konumunu vurguluyor. Bu bakımdan, Türkiye akademisinde ve Türkçe literatürde daha önce sınırlı bir şekilde ele alınmış olan Arktik Bölgesi'ne odaklanması, kitabın değerli katkılarından birisi olarak vurgulanabilir. Bu tür çalışmaların artması hem Türkiye'deki akademisyen ve araştırmacılar arasında bölgeye yönelik ilginin artmasına katkıda bulunacak hem de önemi hızla artan bu bölge hakkında farkındalık yaratacak yeni kaynak alternatifleri sunacaktır. Kitap, Arktik Bölgesi'ni temel hatlarıyla ele alarak, bölgeye dair genel bilgi edinmek isteyen lisans ve lisansüstü öğrenciler, akademisyenler ve araştırmacılar için kapsamlı bir çerçeve çizmektedir. Ancak, bölge üzerine hâlihazırda çalışan uzmanlar ve akademisyenler için ise kitabın sınırlı düzeyde yeni veya özgün bilgi sunduğunu belirtmek gerekir. Bu yönüyle eser, özellikle Arktik Bölgesi hakkında farkındalık kazanmak isteyen ve temel düzeyde bilgi arayışında olan okuyucular için değerli bir başlangıç kaynağı niteliğindedir.

Kitap, Arktik Bölgesi'nin tarihsel arka planı ve güncel jeostratejik önemine dair genel bir giriş sunarak başlamakta ve bölgede yaşanmakta olan fırsatlar ile zorluklara kısa bir özet sağlamaktadır. Ancak, bu ilk bölümün genel hatlarıyla betimleyici düzeyde kaldığını belirtmek gerekir. Medyada yer alan güncel haberlere ve analizlere dayalı bu bölüm, konuya derinlemesine hâkim olmak isteyen veya bölgede yaşanan sorun ve fırsatları daha detaylı bir şekilde incelemek isteyen okuyucular için yeterli bilgi sağlamamaktadır. Bununla birlikte, Arktik Bölgesi hakkında fazla bilgisi olmayan genel okuyucu kitlesi için temel bir farkındalık sağlama amacını başarıyla yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, kitabın giriş bölümünde ve çeşitli noktalarında uluslararası ilişkiler disiplindeki Kopenhag Ekolü güvenlik teorisine atıfta bulunulması, eserin teorik bir çerçeve sunma gayreti taşıdığını göstermektedir. Kitabın giriş bölümünde, Arktik Bölge'nin güvenlik dinamiklerinin Kopenhag Güvenlik Ekolü perspektifiyle ele alındığı ve askeri güvenlik unsurlarının ötesinde çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal fayda ve siyasi iş birliği gibi unsurların ön plana çıktığı temel bir tez olarak sunulmaktadır. Ayrıca, bölge ülkelerinin strateji belgelerinde bu unsurların ortak bir vurgu ile yer aldığı belirtilmiş ve bunun Arktik Bölgesi'ne ilişkin genel yaklaşımın Kopenhag ekolünün çözüm yaklaşımı uyuştugu iddia edilmiş. Bu teorik çerçeve, geleksel güvenlik anlayışının ötesine geçerek, Arktik Bölgesi'nin çok boyutlu ve karmaşık yapısını daha geniş bir perspektifle değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Ancak, kitabın ilerleyen bölümlerinde ve sonuç kısmında, bu tezin

derinlemesine bir analize tabi tutulmadığı ve ortaya konulan temel argümanın daha güçlü bir teorik ya da ampirik çerçeve ile desteklenmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, kitabın girişte iddia edilen argümanların kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve bütüncül bir sonuca bağlanması açısından eksiklik yaratmaktadır. Dolayısıyla, bu teorik çerçevenin analizlerde daha detaylı bir şekilde ele alınması ya da seçimin gerekçelerinin detaylandırılması, kitabın bütünselliğine katkı sağlayabilirdi. Bu yönüyle, teori ve analiz arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi, okuyucuların eserin temel tezini daha derinlemesine anlamalarına ve yorumlamalarına yardımcı olabilirdi.

Kitabın en güçlü ve öne çıkan özelliklerinden biri, farklı Arktik ve Arktik dışı ülkelerin resmi Arktik stratejileri ve dokümanlarının incelenmesine, kapsamlı bir derleme şeklinde yer vermesidir. Çalışma bu yönüyle ilgili ülkelerin bölgeye ilişkin güncel strateji dokümanlarının kalitatif incelenmesi üzerine yapılandırılmış bir metodolojiye sahip. Birçok ülkenin bölgeye ilişkin dış politika ve strateji belgelerini ve bunlara ilişkin analizleri bir araya getirerek sunması, Türkçe akademik literatüre değerli bir katkı sağlamaktadır. Her ülkenin bölgeye ilişkin yaklaşımını, öne çıkardığı konuları ve tartışmalı gördüğü meseleleri güncel resmi dokümanlar ve analizler üzerinden incelemek, bölgeye ilgi duyan okuyucular için oldukça faydalı bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım, kitabın alandaki diğer çalışmalardan farklılaşmasını sağlayan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, diğer çalışmaların genellikle bölgedeki uluslararası tartışmaları ve ülkelerin tutumlarını analiz etmeye odaklandığı göz önüne alındığında, bu kitap, resmi strateji dokümanlarını temel alarak ülkelerin yaklaşımlarını daha özgün ve doğrudan bir perspektifle sunmaktadır. Bu yaklaşım, resmî belgelerde belirtilen konuları ve tartışmaları merkeze alarak, Arktik'e ilişkin mevcut politikaların daha nesnel bir şekilde incelenmesine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, bazı bölümlerde birincil kaynaklara yapılan atıfların daha sınırlı olduğu ve analizlerin yazılmış makalelerden ya da ikincil kaynaklardan yola çıkılarak yapıldığı görülmektedir. Oysa her ülke için doğrudan birincil kaynaklara veya bu kaynakların çevirilerine daha fazla yer verilmesi, kitabı akademik açıdan daha nitelikli ve özgün bir seviyeye taşıyabilir. Ayrıca, bu özelliklerin kitabın başlığı ya da tanıtımında daha belirgin bir şekilde vurgulanması, eserin sunduğu katkıyı potansiyel okuyucular için hem daha ilgi çekici hale getirebilir hem de hedef kitlesine daha etkili bir şekilde ulaşmasını sağlayabilir.

Kitabın bir diğer olumlu yönü, yalnızca Arktik ülkelerinin politikalarına odaklanmakla kalmayıp, Arktik dışı ülkelerin ve NATO, Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütlerin bölgeye yönelik stratejilerini de ele almasıdır. Bu geniş perspektif, Arktik Bölgesi'nin uluslararası politika açısından çok yönlü ve

dinamik yapısını anlamaya katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, doğal olarak kitaptaki ülkeler arasında ayrılan bölümlerin uzunlukları ve ağırlıkları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, ülkelerin bölgeye yönelik politika geliştirme yoğunluğu ve tarihsel bağlamları göz önüne alındığında anlaşılır olsa da bazı ülkelerle ilgili incelemelerin fazla sınırlı kaldığı görülmektedir. Örneğin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi Arktik dışı ancak bölgeye yönelik ilgisi yüksek olan aktörlerin tek bir alt başlık içerisinde toplu olarak ve tek sayfada ele alınması, bu ülkelerin yaklaşımlarına ilişkin nitelikli bir farkındalık kazanmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine ayrı bölümler ayrılmış olsa da bu bölümlerin de çok kısa tutulması hem bir dengesizlik yaratmaktadır hem de ilgili bölümlerin nitelikli bilgi sunmaktan uzak kalmasına sebep olmaktadır. Bu tür kısıtlı bölümlerin daha genel bir bölüm altında birleştirilmesi, kitabın akışını daha tutarlı hale getirebilir ve okuyucular için daha bütüncül bir çerçeve sunabilirdi. Bölüm uzunluklarındaki bu dengesizlik, eserin kapsamını daraltmasa da belirli aktörlere ayrılan yerin yeniden yapılandırılmasıyla hem akış hem de okuyucu deneyimi açısından daha dengeli bir yaklaşım sunulabilirdi. Bunun yanı sıra, kitapta Türkiye'ye ayrılan bölüme de daha geniş bir perspektifte yer verilmesi, Türkiye'nin bölgeye yönelik son yıllardaki politika geliştirme çabaları da düşünüldüğünde değerli bir katkı sağlayabilirdi. Nitekim, bu konuya ilişkin son yıllarda yazılmış çeşitli akademik makaleler ve çalışmalar da mevcut. Bu çalışmalardan yola çıkarak Türkiye'nin Arktik politikalarına dair biraz daha ayrıntılı bir incelemenin kitaba dahil edilmesi, hem Türkiye'nin bölgeye yönelik yaklaşımını anlamak isteyen okuyucular hem de bu yaklaşımı diğer ülkelerle kıyaslamak isteyen araştırmacılar için yol gösterici olabilirdi.

Son olarak, birçok ülkenin resmi dokümanları ve yaklaşımlarının incelenmiş olmasına rağmen, kitabın sonuç bölümünde bu dokümanların karşılaştırılması ya da kapsamlı bir analize yer verilmemesi, eserin daha fazla akademik katkı sunma potansiyelini sınırlamış olabilir. Bununla birlikte, kitabın temel hedefinin bu tür analitik bir değerlendirme yerine, konuya ilişkin farklı ülkelerin yaklaşımlarını bir araya getirerek bir derleme sunmak olduğu düşünülebilir. Bu yönüyle, kitap, özellikle Türkçe literatürde bu alandaki kaynak eksikliğini gidermesi açısından değerli bir katkı sağlamaktadır. Ancak, dokümanların karşılaştırmalı bir analizine yer verilmesi, kitabı deskriptif bir anlatımın ötesine taşıyarak akademik bir çalışma olarak daha güçlü bir konuma getirebilirdi. Böylesi bir analitik değerlendirme hem alanla ilgilenen akademisyenler hem de politika yapımcılar için daha kapsamlı bir perspektif sunabilirdi. Ek olarak, kitap kapsamında incelenen tüm ülkelerin resmi dokümanlarının tarihleriyle beraber bir tabloda listelenmesi, araştırmacılar için yönlendirici bir kaynak sağlayarak kitabın pratik değerini artıracaktır.

bir ekleme olabilirdi. Hatta, ülkelerin yaklaşımlarının veya öne çıkardığı konuların kıyaslandığı kapsamlı bir tablo sunulması, kitabın eksikliğini çektiği analiz kısmı için değerli bir girdi sağlayarak, eserin akademik katkısını daha da zenginleştirebilirdi. Bu tür bir yaklaşım, kitabın hem derleyici hem de analitik bir çalışma olarak daha dengeli bir yapıya kavuşmasına yardımcı olabilirdi. Ayrıca Arktik Bölgesi hakkında çalışmalarını ilerletmek isteyen akademisyenler ve araştırmacılar için yol gösterici bir kaynak haline gelmesine olanak sağlardı.

Sonuç olarak; *Uluslararası Politikada Arktik Bölgesi*, Arktik Bölgesi'nin uluslararası siyasi gündem açısından hızla yükselen öneminin Türkçe literatür içerisinde de tartışılması açısından değerli bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Kitap, farklı Arktik ve Arktik-dışı ülkelerin ve hatta kimi uluslararası örgütlerin Arktik Bölgesi'ne ilişkin yaklaşımlarına dair kapsamlı bir derleme sunarak, hem bu alanda temel bilgi edinmek isteyen okuyucular hem de Arktik çalışmalarını derinleştirmek isteyen akademisyenler için yol gösterici bir başlangıç noktasıdır. Çalışmanın güçlü ve gelişime açık yönlerini bir tablo içerisinde özetlemek gerekirse;

	Güçlü Yönler	Gelişime Açık Yönler
Metodoloji	Birçok ülkenin strateji dokümanlarının ve bölgeye ilişkin girişimlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve tartışılması.	Kimi bölümlerde birincil kaynakların sınırlı kullanımı ve yaklaşımların karşılaştırılmasındaki eksiklikler analitik derinliği azaltıyor.
Kapsam ve İçerik	Arktik ülkeler, Arktik olmayan ülkeler ve hatta uluslararası kurumların girişimlerinin kapsamlı bir derleme içinde dahil edilmesi.	Bölümler arasında uzunluk ve odak açısından dengesizlikler kimi noktalarda metin takibini zorlaştırıyor.
Literatüre Katkı	Türkçe akademik literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması. Resmi dokümanlardan yola çıkan yaklaşım ile özgün katkı sağlama-sı.	Karşılaştırmalı bir yaklaşım, bölgedeki küresel ve bölgesel dinamiklerin daha derinlemesine analiz edilmesine katkı sağlayabilirdi.
Teorik Çerçeve	Kopenhag Güvenlik Ekolü çerçevesinde askeri olmayan unsurların vurgulanması ve ön plana alınması.	Teorik çerçevenin kitap geneline yayılmaması; temel tezle sonraki bölümler arasındaki bağlantının zayıf kalmasına sebep oluyor.
Pratik Kullanım	Resmi Arktik stratejilerine dair kapsamlı bir kaynak sunması, araştırmacılar ve politika yapıcılar için faydalı bir rehber olması.	Ülkelerin yaklaşımlarını özetleyen bir tablo veya matris eksikliği, kitabın referans değeri açısından bir eksiklik yaratıyor.

Bununla birlikte kitap, temel amacı olan “Arktik Bölge’nin tanımı, potansiyeli, jeostratejik ve jeopolitik önemi ile bölgeye ilişkin sahildar ve diğer ülkelerin girişimlerini ve jeopolitik tartışmaları özgün ve tarafsız bir çerçevede ele almak” hedefini büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, genel resmi sunma ve farklı ülkelerin yaklaşımlarını özetleyerek, özellikle Türkçe literatürde eksikliği hissedilen bu tür bir kapsamlı derleme çalışmasını başarılı bir şekilde ortaya koyduğu söylenebilir. Arktik’in küresel siyasetteki önemi giderek artarken, bu tür çalışmaların Türkiye akademisinde yaygınlaşması, bölgeye dair farkındalığın artırılmasında kritik bir rol oynayacaktır. Bu doğrultuda, kitap hem bir bilgi kaynağı hem de yapılacak daha detaylı, analitik incelemelere ilham verecek bir çalışma niteliği taşımaktadır.

Sonnotlar

1) Duman S (2024). *Uluslararası Politikada Arktik Bölge*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık